

“İSAIAH BERLIN’LE KONUŞMALAR”

Vahap COŞKUN*

ÖZ

Sir Isaiah Berlin, yirminci yüzyılın en büyük siyasi düşünürlerinden biriydi. Onun felsefesinin merkezinde iki kavram vardı: Değer çoğulculuğu ve negatif özgürlük. Bu iki kavram, totalitarizm karşılığında buluşuyordu. Bu itibarla çoğulculuğa ve negatif özgürlüğe dayanan Berlin perspektifinin, kendi döneminde yükselen totalitarizme karşı Batı liberalizminin savunusu olduğu söylenebilir. İranlı felsefeci Ramin Jahanbegloo, ölümünden kısa bir süre önce Berlin ile bir dizi söyleşi yaptı. Bu söyleşiler sonradan kitaplaştırıldı. Kitapta Berlin, düşünce dünyasında iz bırakmış birçok düşünür ve siyasetçi hakkındaki görüşlerini paylaşıyor. Tarihin yönüne tesir eden önemli olayları analiz ediyor. Her soruya, farklı aktör ve boyutları gözeterek sakın ve ağırbaşlı bir tavırla cevap veriyor. Ezcümle bu kitap, bir bütün olarak Berlin’in hem hayatının hem de düşüncelerin daha yakından tanınmasını sağlıyor. Bu yazıda, bu mühim kitabı tanıtmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Çoğulculuk, Negatif Özgürlük, Pozitif Özgürlük, Liberalizm, Totalitarizm.

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, E-Mail: vahapcoskun@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3478-2146.

Makalenin Gönderim Tarihi : 05.09.2019.

Makalenin Kabul Tarihi : 20.11.2019.

“CONVERSATIONS WITH ISAIAH BERLIN”

ABSTRACT

Sir Isaiah Berlin was one of the greatest political thinkers of the twentieth century. There were two concepts at the heart of his philosophy: Value pluralism and negative freedom. These two concepts were meeting in opposition to totalitarianism. Therefore, it can be said that the Berlin perspective based on pluralism and negative freedom was the defense of Western liberalism against rising totalitarianism in his own period. Iranian philosopher Ramin Jahanbegloo had a series of interviews with Berlin shortly before his death. These interviews were subsequently published in a book. In this book, Berlin shares his views on many thinkers and politicians who left their mark on the world of thought. He analyzes the important events which affected the course of history. And he answers every question in a calmly and dignifiedly, consider different actors and dimensions. In short, this book provides a better understanding of both Berlin’s life and ideas as a whole. In this article, we will try to introduce this important book.

Keywords: Pluralism, Negative Freedom, Positive Freedom, Liberalism, Totalitarianism.

I. GİRİŞ

Sir Isaiah Berlin, yirminci yüzyılın en büyük siyasi düşünürlerinden biriydi. Fikirlerinin merkezinde “ahlaki çoğulculuk” düşüncesi yatmaktaydı. Galston, Berlin’in iki sütuna dayalı bir liberalizm anlayışının önde gelen bir temsilcisi olduğunun altını çizer: Değer çoğulculuğu ve negatif özgürlük. Berlin felsefesinde değer çoğulculuğu “*harici bir zorlama veya sınırlama ile engellenmeksizin birbiri ile rekabet halinde olan veya değerli hayat tarzları arasından insanların kendileri için bir tercihte bulunmasını*” ifade ediyordu.¹

Negatif özgürlük ise, özünde, bireyin bir dış baskıya maruz kalmamasını anlatıyordu. Özgürlük çok güçlü ve cezbedici bir kavramdı, tarihin her dönemine nüfuz etmiş ve çok çeşitli anlamlara bürünmüştü.

---

¹ William A. Galston; Liberal Çoğulculuk, Çeviren: Zeynel Abidin Kılınç, Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2012, Sakarya, s. 62.

Özgürlüğün bütün anlamlarını incelemenin olanağı yoktu; bu yüzden Berlin bu anlamlardan sadece ikisinin -"negatif" ve "pozitif" özgürlüklerin- üzerinde durdu. Ona göre negatif özgürlük, bir özne, eylemlerine hiçbir kimse veya grup tarafından müdahale edilmediği oranda özgür olabilirdi.

*"Bu anlamda siyasi özgürlük, bir kimsenin, başkaları tarafından engellenmeden içinde hareket edebildiği alandan ibarettir. Aksi halde yapabilecek olduğum şeyi yapmaktan başkaları tarafından alıkonursam, o ölçüde özgür değilimdir; ve eğer bu alan başkaları tarafından belli bir asgari düzeyin altına indirilirse, cebre maruz kalmış veya köleleştirilmiş olarak tanımlanabilirim."*²

Özgürlüğün pozitif anlamına gelince, bu, "bireyin kendisinin efendisi olma isteğinden" kaynaklanıyordu. İlk bakışta kişinin kendisinin efendisi olmasından kaynaklanan pozitif özgürlük ile kişinin dilediği gibi tercihte bulunmaktan başkalarınca alıkonulmamasından oluşan özgürlük arasında ciddi bir fark olmadığı düşünülebilirdi. Ancak Berlin'e göre, bu iki özgürlük anlayışı tarihsel olarak çatışmaya girecek kadar farklı istikametlerde gelişmişlerdi.³ Zira müdahaleye kapı açan, bir kurtuluş ideolojisi olarak kullanılmaya müsait olan ve kendilerinin iyilikleri için insanları zorlamayı meşrulaştıran yapısıyla pozitif özgürlük, toplumu tekçiliğe mahkum edebilir ve otoriter ya da totaliter bir düzenin payandası olarak kullanılabilirdi.

Dolayısıyla Berlin'in liberal tasavvurunda, çoğulculuk ile negatif özgürlük kavramları arasında sıkı bir bağ vardı. İki kavramı birbirine bağlayan, totalitarizm karşıtlığıydı. "Totalitarizm çoğulculuğun anti-tezidir. Negatif özgürlükten uzaklaştığımızda yüzleşmek zorunda olduğumuz toplumsal ve düşünsel vasat da çoğulculuğun anti-tezi, dolayısıyla totalitarizmdir."⁴ Denilebilir ki çoğulculuk ve negatif

---

² Isaiah Berlin, İki Özgürlük Kavramı, Liberal Düşünce, Çeviren: Mustafa Erdoğan, Cilt 12, No 45, Kış-Bahar 2007, s. 62.

³ Berlin, s. 69-70.

⁴ Armağan Öztürk; Isaiah Berlin Düşünüşünde Özgürlüğün Sınırları, Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi, Cilt 10, Sayı 2, Yaz 2017, s. 162.

özgürlük üzerine oturan Berlin düşüncesi, kendi döneminde yükselen totalitarizme karşı Batı liberalizminin savunusu niteliğindedir.⁵

İranlı felsefeci Ramin Jahanbegloo, düşünce tarihinde derin bir iz bırakan Berlin ile ölümünden on yıl kadar önce bir söyleşi yaptı. Söyleşi ilgi çekince yayınevi Jahanbegloo’dan söyleşilere devam etmesini istedi. Jahanbegloo da Berlin ile birkaç kez daha buluştu, uzun uzadıya sohbetler etti ve bunlar nihayetinde bir kitap olarak yayımlandı.

“Isaiah Berlin ile Konuşmalar” adını taşıyan kitap, okurların hem Berlin’in hayatına daha yakından nüfuz etmesini hem de düşünce, siyaset ve edebiyat dünyası içinde keyifli bir yolculuğa çıkmasını sağlıyor. Berlin, derin bir vukufiyetle kendi yaşadıkları dönemlere ve daha sonrasına damga vurmuş düşünürleri, yazarları ve siyasetçileri süzgeçten geçiriyor. Temel felsefesine uygun olarak bir kesinlik iddiası taşımadan onlara ilişkin görüşlerini paylaşıyor ve kışkırtıcı sorulara ilham verici cevaplar veriyor. Bu yazıda söz konusu kitaba biraz yakından bakmaya çalışacağız.⁶

II. RUSYA’DAN İNGİLTERE’YE: YABANCI AMA YERLİ

Berlin, 1909’da Letonya’nın Riga kentinde doğdu. Babası bir kereste tüccarıydı. Ailesi 1916’da Petrograd’a yerleşti. 1917 Ekim Devrimi’nden sonra akrabalarından hiçbiri idam edilmedi, hatta tutuklanmadı. Kendi ifadesiyle “*terör, her tarafta*” idi ama onun ailesine ulaşmamıştı. Birçok kişinin terör eylemlerinin ve yargısız infazların kurbanı olduğu, sosyal ve ekonomik yoksunlukların insanların belini büktüğü karışık bir dönemdi. Fakat onun ailesine özel bir baskı uygulanmamıştı.

Babası, iki yıl boyunca, devrimcilerle çalıştı. Fakat artık tahammülünün tükendiği bir noktada, fanatik bir hayranı olduğu İngiltere’ye göçmeye karar verdi. Aile, Rusya’dan ayrılırken de herhangi

---

⁵ Andrew Heywood, *Siyaset, Liberte Yayınları, Çevirenler: Bekir Berat Özipek ve diğerleri, Editör: Buğra Kalkan, 2006, Ankara, s. 174.*

⁶ Isaiah Berlin; *Isaiah Berlin’le Konuşmalar, Söyleşi: Ramin Jahanbegloo, Çeviren: Zeynel Kılınç, Yapı Kredi Yayınları, 2009, İstanbul. (Metinde parantez içinde verilen sayfa numaraları bu kitaba aittir.)*

bir problem yaşamadı. Londra'ya geldiğinde küçük bir çocuk olan İsaiah'ın çok az bir İngilizcesi, iyi bir Rusçası vardı. Rus klasikleri okuyarak Rusçasını hep diri tuttu. Öyle ki daha sonraları Rusya'yı ziyaret ettiğinde Rusçayı çok rahatlıkla konuştuğundan insanlar onun oranın yerlisi olduğunu sanırlardı.

“Yabancı olmak ama yerli sayılmak” Berlin'in mühim özelliklerinden biriydi. Rusya'da içeriden biri olarak görülürdü, İngiltere'de. Judt, bu meyanda Berlin'in benzersiz olduğunu söyler. *“Elbette Yahudi ve yabancıydı ama tam içeriden biriydi. İngiliz kültür camiasında egzotik olarak görülmekteydi, ama sistemin bütünleştirme işlevinin ve yetisinin örnek kanıtı sayılması da tam bu yüzdendi... Berlin kuşkusuz başarılı bir bütünleşmenin seçkin bir örneğiydi.”*⁷

Berlin, bursla Oxford'da okudu. Talebeliğinin Oxford'u siyasi faaliyetlerin yoğunlaştığı bir mekân değildi. Oxford'da *“takipçileri ve muhalifleri olan siyasi, toplumsal ve estetik fikirlerin ateşli savunucusu entelektüellere”* rastlamadı ama onlarla üniversiteden ayrıldıktan sonra tanıştı. Oxford'daki öğreniminin, kendisinin siyasi ve felsefi yöneliminin şekillenmesinde ağırlıklı bir rolü olduğu kanısını taşııyordu. Ancak Oxford'daki bir olayın hayatını etkilediğini kabul ediyordu. Oxford'un dekanlarından H.A.L. Fisher, sıradan okurlar için popüler kitaplar çıkaran bir yayınevinin editörüydü. Karl Marx üzerine bir kitap yazması için çok sayıda kişiye teklifte bulunmuştu. Hepsi reddetmişti. O da son olarak Berlin'in kapısını çalmıştı.

Marx'a özel bir ilgisi yoktu Berlin'in. Fakat ona göre Marksizm önemini kaybetmeyecekti. Ayrıca eğer Marx üzerine bir kitap yazmazsa bir daha Marx'ı okumayacağını da düşünüp teklifi kabul etti. Marx'ı okumak için kendini zorladı, Marx ve Marksizm üstüne hummalı bir şekilde çalışmaya başladı. *“Zeitgeist bana da ulaştı”* der Berlin, *“Karl Marx üzerine bir kitap yazdım ki hala bulunabilmesi benim için sürprizdir.”*(s. 28)

---

⁷ Tony Judt; Yirminci Yüzyıl Üzerine Düşünceler, Çeviren: Nurettin Elhüseyni, Yayıncı Kredi Yayınları, 2013, İstanbul, s. 72.

III. BİR DİPLOMAT OLARAK BERLİN

Berlin, İkinci Dünya Savaşı sırasında Washington ve Moskova’da İngiltere Dışişleri Bakanlığı için çalıştı. Dünya savaşın ateşle kavrulurken Washington “*utanç verecek ölçüde konforlu*” bir şehirdi. Moskova ise ilginç bir yerd. “*Hiçbir şey hakkında hiçbir şey açıklamayan memurların*” olduğu bu başkentte, Anna Ahmatova ve Boris Pasternak gibi muhalif yazarlarla tanıştı. Pasternak ile dostluk kurdu, haftada bir onu ziyaret etti. Ahmatova ile ise sadece iki kez görüşebildi. Bunu yaşamının “*en büyük imtiyazlarından ve en çok heyecan veren tecrübelerinden biri*” saydı.

Ne var ki Berlin ile olan muhabbet her iki yazarın da hayatını daha zorlaştırdı. 1917’den sonra Ahmatova’nın yabancı bir tek kişi ile görüşmesine izin verilmemişti. Ahmatova, dış dünya hakkında çok az bilgiye sahip olduğundan Berlin onun sorularına elden geldiğince ayrıntılı cevaplar verdi. Ahmatova’nın, İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesinden sonra kısa süren “*yabancı cennet*”te Berlin ile görüşmesi, Stalin’i küplere bindirdi. 1948’de Komünist Parti’nin resmi ideoloğu Jdanaov, Ahmatova için “*yarı rahibe, yarı fahişe*” gibi çok ağır bir tabir kullandı. Stalin dönemi boyunca üzerinde büyük bir baskı kurulan Ahmatova’nın pek bir şey yayımlaması mümkün olmadı.

1956’da Berlin, Pasternak’ı bir kez daha ziyaret etti. Doktor Jivago’nun yazarı, onun nezdinde büyük bir şairdi. “*Size şunu söyleyeyim: İki tür şair vardı: Şiir yazdığına şiir ve nesir yazdığına nesir yazarı olan şairler, Puşkin gibi örneğin. Şiir yazdığına şiir yazan ve nesir yazdığına da şiir yazan şairler vardır. Pasternak bu ikinci kategoriye girer. Onun nesri her zaman şiirseldir, bana göre o fitraten bir nesir yazarı değildir. O büyük bir şairdir, son büyük Rus şairlerinden birisidir; üstelik romanı da büyük bir şiirsel eserdir.*” (s.35)

IV. HOLOKOST VE BERLİN

Berlin, iktidara geldiği ilk andan itibaren Hitler’in Yahudilere büyük acılar çecktireceğini tahmin etmişti. “*O acımasız bir iblisti, orası malum*” diyen Berlin Nazi rejiminin Yahudileri hapsedtiğini, öldürdüğünü, zulüm ettiğini biliyordu. Ancak, Yahudilere dönük dehşetli şeyler olduğunu düşünmesine rağmen 1944’ten önce sistematik bir yok etme hakkında hiçbir şey bilmiyordu. “*İngiltere’de veya Amerika’da*

kimse bana bir şey söylemedi; okuduğum herhangi bir şeyde bunun hakkında hiçbir şey yoktu, belki de bu benim hatamdı. Bundan utanç duyuyorum... Her halükarda, ben her şeyden bihaber kalmaya devam ettim.” (s. 37).

Doğru bilgiler edinmemesinde elçilikteki aşırı güvenli hayatın rolü olabileceğini belirtti sonradan. Ama her ne kadar kendi suçu olarak görmese de bu bihaberlikten kaynaklanan suçluluk duygusu bir ömür boyu peşini bırakmadı. Naziler onun iki dedesini, amcasını halasını ve üç kuzenini Riga’da katletmişlerdi. Yahudi katliamı hakkında yazmadı. Bu faciaya dair ne düşündüğü ona sorulduğunda verdiği yanıt düşündürücüdür:

“Böylesine büyük bir felaket hakkında ne denilebilir? Bunun, tarihen yanlış olduğunu ispatlayan bir şey varsa o da Marx ve Engels’in sahte peygamber olduğuydu; bir de asimilasyonun umutsuz bir vaka olduğu. Hiç kimse Alman Yahudilerinden daha derin asimile edilmemişti. Alman Yahudileri, Almanlardan da Almandı; muhtemelen bazıları hâlâ öyledir. Fransız Yahudileri ciddi biçimde Fransızdı ve öyle de kaldı, fakat gerçek şudur: Bu insanlar bile böyle bir şeyin olabileceğinden hiç kuşku duymadılar... Eminim Alman Yahudilerinin böyle bir ihtimali havsaları almazdı. Alman vatanperverlikleri çok derindi.”

1946’da Londra’da karşılaştığı bir Alman Yahudisi, ona 1933’te Almanya’dan ayrıldığını ve İsviçre’ye yerleştiğini söyler. Berlin de kendisine *“kesinlikle daha ilginç olan Paris’e neden gitmediğini”* sorar. Adam neşeli biridir, edebiyat ve tiyatroyla çok ilgilidir. Verdiği cevap ne kadar Alman olduğunun kanıtıdır: *“Düşmanlarımızın ülkesine gitmeyi asla hayal edemem.”* Eğer bir kimse kendisinin ve halkının başına gelen onca felaketten sonra bunları söyleyebiliyorsa, Berlin, böyle birinin bundan daha fazla Alman olabilmesinin inkâr edilemeyeceğini belirtir.

V. DOSTOVEYSKI VE BERLIN

Berlin, savaşın ertesinde tekrar akademiye döndü. 1997’de, Oxford’da hayata gözlerini yumduğu ana kadar düşünmeye, konuşmaya, yazmaya ve üretmeye devam etti. Milliyetçilik, iki özgürlük anlayışı, değerlerin/normların çeşitliliği ve kültürel çoğulculuk gibi konularda müstesna eserlere imza attı. Onu tek bir sıfatla tanımlamak zor; “siyaset bilimci”yi reddeder, “filozof”a –nasıl tanımlandığına bağlı olarak-

şüpheyle yaklaşır, “düşünce tarihçisi”ne muhtemelen daha az itiraz eder. Aslında o, bütün bunların hepsidir.

Sayfalar arasında gezinirken beni en çok çarpan mevzulardan biri, Berlin’in Dostoyevski hakkındaki muazzam analizi oldu. Dostoyevski ile başı çok hoş değildir Berlin’in, onun Rus edebiyatındaki gözdesi Turgenyev’dir. Ondan çeviriler yaptı, ona dair makaleler kaleme aldı. Ama Dostoyevski’yi çalışmadı. Bunun iki sebebi vardı: Sebeplerden biri, Dostoyevski’nin hayat felsefesini kendine yakın bulmamasıydı. Seküler biri olarak Dostoyevski’yi “aşırı dini ve aşırı ruhani” buluyordu. Diğer sebep ise, Dostoyevski’yi okuduğunda cesaretinin kırıldığını hissetmesiydi.

“Çünkü o insana bütünüyle hükmeder. Aniden bir kâbus içinde bulur kişi kendisini, dünyası takıntılı hale gelir, tekin olmayan bir şeye döner, insan bundan kaçmak ister. Bunun hakkında yazmak istemem. Benim için aşırı güçlü, aşırı karanlık, aşırı korkutucudur. Ben iflah olmaz biçimde sekülerim. Onunkisi azizliğin cinnet sınırında olduğu bir Hristiyanlık türü.” (s. 171).

Berlin’e göre Kafka bile Dostoyevski’den daha sempatikti. Çünkü Kafka’da her şey belli bir ironiyle tasvir edilirdi. Oysa *“Dostoyevski bir büyüteç gibidir. Eğer bir büyüteci güneşte bir parça kâğıdın üzerine tutarsanız, onu kavurur. Kâğıdın şekli bozulur. Dostoyevski’nin gerçekliğe yaptığı şey budur. Işık öylesine güçlüdür ki kâğıdı yakar. Bu, eleştirmen Mihailovski tarafından söylenmiştir ve doğrudur. Mihailovski, Dostoyevski’yi ‘zalim bir yetenek’ olarak adlandırır. Bazen de vahşidir.”* (s. 171).

VI. BERLIN’İN SİYASET FELSEFESİ

Berlin, “bütün zamanların en kanlı dönemlerinden biri” olarak tanımladığı 20. yüzyılda yaşadı. “Mutlak doğru” iddiasındaki siyasi yönetimlerin nasıl bir cehenneme yol açtığını gördü. “Mutlaklık” karşıtı bir siyaset felsefesinin en parlak savunucularından biri olmasında bu tecrübenin önemli bir yeri olsa gerektir.

Berlin’in siyaset felsefesi, insanların birçok amaçlarının bulunduğu, bu amaçlarının çatışabileceği ve insanların bu amaçlar arasında tercih yapma hakkına sahip olduğu düşüncesine dayanıyordu. Ona göre, tek ve biricik bir doğru cevap yoktur. Toplum daimi bir

değişim içindedir (s. 13). Bir başka ifadeyle insanda ve toplumda sürekli bir hareket ve kendini gerçekleştirme hali vardır. Siyasi bir hareket/amaç ya da bilimsel bir doğru adına insanı/toplumunu durdurmak onu öldürmek anlamına gelir.

İnsanlar sürekli olarak tercihlerde bulunur ve kendilerini yeniden inşa ederler. *“Yüce iyilerin bazıları beraber yaşayamaz. Bu kavramsal bir gerçektir. Seçim yapmak zorundayız ve her seçim onanmaz bir kaybı sonuç verebilir.”* der Berlin.⁸ Judt’a göre, *“günlük siyasi analiz ve tartışmayla en ilgili Berlinci ders, budur; yani “bütün siyasal tercihlerin somut ve kaçınılmaz bedelleri zorunlu kıldığını hatırlatmasıdır.”* Verilecek en doğru karar bile, özneyi belli seçeneklerden vazgeçmeye, belli şeyleri yapmaktan kendini mahrum bırakmaya mecbur eder. *“Hayatın diğer alanların çoğunda olduğu gibi siyasetin gerçek dünyasında bütün kayda değer kararlar sahici kazanımları ve kayıpları zorunlu kılar.”*⁹

Tarihte en iyi hayatın ne olduğunu ve herkes için doğru olanı bildiğini iddia eden insanlar olabilirdi. Lakin Berlin, kendisinin böyle bir imtiyaza sahip olmadığını belirtiyordu. *“Belki de hakiki bir düşünürün sihirlî gözünün idrak edeceği bir ezeli doğrular, değerler dünyası vardır; muhakkak ki bu sadece, maalesef, asla mensubu kabul edilmeyeceğim bir elite aittir.”* (s. 48).

Kendini o elitlerden biri olarak görmediğinden ebedi, değişmez, mutlak, her yerde ve herkes için doğru olan değerlerin olmadığını savunmaya devam etti. Tanrı’nın bahşettiği doğal hukuk gibi değerleri de, bilimsel ve siyasal değerler temelinde bir ütopya kurulmasını da kabul etmedi. Tarih, mutlak doğrular ve değerlere yaslanarak tek bir hat üzerinde ilerlemezdi. Kesinlikler tarihe işlemezdi. Tarih, kişisel özelliklerle, tesadüflerle, kırılmalarla, gel-gitlerle şekillenirdi. Dolayısıyla, tarihi *“ciddi sapmaların olamayacağı bir otoban olarak görmek için hiçbir neden”* yoktur (s. 49).

Ona göre, toplumların akli yoluyla tek bir doğruya yönlendirilmesi ya da mecbur edilmesi facialara davetiye çıkarmak anlamına gelir. Çünkü her toplum, kendi tecrübesinden süzülen farklı

---

⁸ Aktaran: John Rawls; Siyasal Liberalizm, Çeviren: Mehmet Fevzi Bilgin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, İstanbul, s. 232.

⁹ Judt, s. 214.

değerler ve normlar geliştirebilirdi. Değerlerin ve normların çelişmesi ise, normal olduğu kadar yararlıdır.

VII. BERLIN’İN İNSAN HAKLARI YAKLAŞIMI

İnsan haklarını bu çerçevede nereye koymak gerekirdi? Zira insan hakları, evrensel bir inanç üzerine bina edilir. Berlin, evrensel değerlerin olduğunu ve insan haklarının da evrensellik inancına dayandığını kabul ediyordu. *“Evrensel değerler vardır. Bu insanoğluna dair ampirik bir olgudur. Birçok yerde ve durumda, neredeyse her dönemde, insanların çok büyük çoğunluğunun, gerek bilinçli ve açıktan olsun, gerek davranışlarında, tavırlarında ve eylemlerinde ortaya konulmuş olsun bilfiil ortak olduğu değerler vardır.”* (s. 52).

Berlin, insan haklarına inanıyordu; onun inanmadığı bunun değiştirilemez bir listesinin ya da çerçevesinin olduğuydu. Çünkü ortak değerler olduğu kadar *“diğer taraftan büyük farklılıklar da vardır.”* Berlin’in insan haklarına inancının temelinde, insanların birbiriyle yaşayabilmesinin *“uygun”*, hatta katlanılabilir tek yolunun bu olduğu düşüncesi yatıyordu.

“Eğer bana uygun nedir diye sorarsanız, şunu söyleyebilirim: Şayet insanlar birbirlerini yok etmek istemiyorlarsa, demokrasi, onların benimsemeleri gerektiğini düşündüğümüz tek hayat biçimidir. Bunlar genel doğrulardır, fakat bazı değiştirilemez şeyler var, demek değildir. Değişime karşı hiçbir garanti veremem.” (s. 121).

Daha açık belirtmek gerekirse; Berlin, insan haklarına itiraz etmiyordu; onun itiraz ettiği, a priori doğal haklara dayanan bir insan hakları anlayışıydı.

“A priori doğal haklar listesini reddediyorum. İnsan haklarına hararetle inanıyorum; bu, bizim hepimizin kabul ettiği daha başka birçok şeyin sonucudur, fakat a priori ispat edilebilir değildir. Elbette, davranış ve insan faaliyetinin genel ilkelerinin var olduğunu, onlar olmaksızın asgari düzeyde düzgün bir toplumun olamayacağını inkâr etmiyorum. Bana düzgünden neyi kast ettiğimi sorma. Düzgünden, düzgünü kastediyorum. Hepimiz bunun ne olduğunu biliyoruz. Fakat eğer bana bir gün farklı bir kültüre sahip olacağımızı söylerseniz, aksini ispatlayamam.” (s. 121).

Bir söyleşisinde Berlin, her düşüncenin mutlak sınanması gerektiğinin altını çizer. Zira düşüncelerin testten geçmediği toplumların giderek katılaştığını ve inançların doğmaya dönüşeceğini söyler. Böyle toplumlarda “*hayal gücü yoldan sapar, zekâ kısırlaşır ve bunun sonucunda toplumlar çürür.*”¹⁰

Berlin’i değerli kılan en önemli özelliği, zannımca, hakikatin anahtarını elinde tuttuğunu düşünen, herkes için en iyinin bilgisinin kendinde olduğuna inanan birilerinin içinde yaşadığı topluma ve tüm insanlığa ne kadar büyük bir zarar vereceğini çok güzel resmetmesidir. Özetle şunu der Berlin:

Eğer bir kişi, parti ya da hareket, tek doğru yolun, tek doğru siyasetin ve tek doğru çözümün kendi yolu, kendi siyaseti ve kendi çözümü olduğuna eminse, o zaman bunu gerçekleştirmek için ödenecek hiçbir bedel ona yüksek gelmez. Nihai çözümü bildiğinden zerre kadar şüphesi yoksa her şeyi yapma hakkını kendinde bulur.

Berlin’e göre nihai çözüm fikri, hem tatbik edilebilme kabiliyetinden yoksundur hem de –dahası- saçmadır:

“Nihai bir çözüm fikrinin bizzat kendisi, sadece uygulanamaz değil, aynı zamanda, şayet benim bazı değerlerin kaçınılmaz olarak çatıştığı şeklindeki fikrim doğruysa, saçmadır da. Nihai çözüm ihtimalinin –bu kelimenin Hitler döneminde kazandığı ürkütücü anlamı unutsak bile- bir yanılısama, hem de çok tehlikeli bir yanılısama olduğu ortaya çıkar. Zira böyle bir çözümün gerçekten mümkün olduğuna inanılırsa, o zaman elbette onu gerçekleştirmek için hiçbir maliyetin çok yüksek olamayacağına da inanılacaktır. İnsanlığı sonsuza dek adil, mutlu ve yaratıcı ve ahenkli kılmak, bunun için ödenecek hangi bedel çok yüksek olabilir ki? Böyle bir omlet yapmak için, şüphesiz ki kırılması gereken yumurtaların sayısının sınırı yoktur. Lenin’in, Troçki’nin, Mao’nun, bildiğim kadarıyla Pol Pot’un inancı buydu.” (s. 17-18).

Kesin çözümün peşinde koşanların kötü niyetli ya da deli olmaları gerekmez. İnsanları bütün dertlerinden kurtarmak, sömürü ve eşitsizliği bitirmek, kardeşliği hâkim kılmak gibi halisane gayelerle yola çıkmış olabilirler. Lakin zaten sorun da budur; bu kişilerin yeryüzü

¹⁰ Magee Bryan; Isaiah Berlin İle Söyleşi, <http://www.fenomen.org/felsefe-yazilari/39-felsefe-sohbetleri/114-isaiah-berlin-ile-soylesi.html> (01.09.2019).

cennetinin anahtarını cebinde taşıdıklarına duydukları sarsılmaz inançtır. Saf, temiz, pürüzsüz ve her türlü arızadan temizlenmiş doğrularının, yanlış olabileceğine ihtimal vermemeleridir. Her türlü kuşkudan azade kılınmış doğruların, “*en düşünilemeyecek sonuçlara yol açabilecek*” derecede korkunç yanlış inançlar ihtiva edebileceğini akla getirmemeleridir. Cehenneme giden yol, bu kesin inançlarla döşenir.

“Toplumun problemlerinin nihai çözümünün tek doğru yolunu bildiğim için, beşeri kervanı nereye sürmem gerektiğini de biliyorum ve siz benim bildiğim şeyi bilmediğiniz için, şayet amaç gerçekleştirilecekse, sizin en dar sınırlar içinde de seçme özgürlüğüne sahip olmanıza izin verilemez. Siz belli bir politikanın sizi daha mutlu veya özgür yapacağını veya nefes almanız için daha fazla alan sağlayacağını düşünüyor olabilirsiniz; fakat ben biliyorum ki siz yanılıyorsunuz. Ben sizin ihtiyacınız olan şeyi, tüm insanların ihtiyacı olan şeyi biliyorum ve eğer cehalet veya kötü niyetten kaynaklanan direnme varsa, o zaman bu yok edilmeli, üstelik milyonları ebediyen mutlu kılmak için yüzbinler telef olmak zorunda kalabilir. Bilgi sahibi olan bizler, hepsini feda etmeye gönüllü olma dışında hangi tercihe sahibiz?” (s. 18).

VIII. SONUÇ YERİNE: “SON LİBERAL”

Berlin düşüncesinde eleştiri merkezi bir önem taşır. İnsan haklarının, liberalizmin ve demokrasinin yaşaması ve gelişmesi için eleştiri bir olmazsa olmaz niteliğindedir. Çok istisnai durumlar hariç eleştirinin yasaklanması veya eleştiri alanının daraltılması fanatizmin ve totalitarizmin yükselmesine uygun bir zemin oluşturur.

“Benim gibi, demokrasiye veya insan haklarına veya liberal devlete inanan hiç kimse eleştiriye olan vazgeçilmez ihtiyacı inkâr edemez. Topyekûn kaos veya felaketi önlemek için fikir birliğine gerek duyulan umutsuz durumlar hariç, eleştiriye yasaklayan veya kısıtlayan herhangi bir rejim, totalitarizme veya başka bir tür fanatizme doğru yol alıyor demektir. Bu, apaçık bir durumdur, malumun ilamıdır.”

Jahanbegloo “Son Liberal” başlıklı sunuş yazısında, Berlin’e müracaat etmenin “*modern dünyada kamusal alanda siyasi karar alma kapasitemizi anlama arayışımızda, güvenilir bir rehberle sahip olmak*” manasına geldiğini söyler. Bu güvenilir rehber, 1997’de dünyadan ayrıldı. Ancak onun kesin çözümlerden, büyük davalardan ve devrim çağrılarından uzak durulması gerektiğini söyleyen sesine, bilhassa liberal

Vahap COŞKUN

değerlerin ıskartaya çıkarılmaya çalıŐıldıęı bugünün dünyasında, çok daha fazla kulak kabartmak gerekiyor.

KAYNAKÇA

- Berlin Isaiah; Isaiah Berlin’le Konuşmalar, Söyleşi: Ramin Jahanbegloo, Çeviren: Zeynel Kılınç, Yapı Kredi Yayınları, 2009, İstanbul.
- Berlin Isaiah; İki Özgürlük Kavramı, Liberal Düşünce, Çeviren: Mustafa Erdoğan, Cilt 12, No 45, Kış-Bahar 2007.
- Galston William A.; Liberal Çoğulculuk, Çeviren: Zeynel Abidin Kılınç, Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2012, Sakarya.
- Heywood Andrew; Siyaset, Liberte Yayınları, Çevirenler: Bekir Berat Özipek ve diğerleri, Editör: Buğra Kalkan, 2006, Ankara.
- Judt Tony; Yirminci Yüzyıl Üzerine Düşünceler, Çeviren: Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, 2013, İstanbul.
- Magee Bryan; Isaiah Berlin İle Söyleşi
<http://www.fenomen.org/felsefe-yazilari/39-felsefe-sohbetleri/114-isaiah-berlin-ile-soylesi.html> (01.09.2019)
- Öztürk Armağan; Isaiah Berlin Düşünüşünde Özgürlüğün Sınırları, Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi, Cilt 10, Sayı 2, Yaz 2017.
- Rawls John; Siyasal Liberalizm, Çeviren: Mehmet Fevzi Bilgin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, İstanbul.